

Helmonds

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

herfst 2018
€ 2,95

HEEM

42

*Verdreven op de vlucht
Helmond verdedigd in '14-'18*

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Boekbespreking	6
Geplaveid met butskèije	7
Coovelsstraat, een verdwenen hodoniem	8
Kluizenaar wint vermogen	10
Verdreven op de vlucht	12
Helmond verdedigd in '14-'18	17
Begunstigers	39

Van de redactie

De Eerste Wereldoorlog woedde van 1914 tot 1918, nu 100 jaar geleden. Dat Duitsland het Keizerrijk uitriep en de Franse streek Elzas-Lotharingen opeiste, vormden samen met vlootuitbreidingen van diverse landen, al kiemen voor het delict. De directe aanleiding was echter de moord op Aartshertog Frans Ferdinand en zijn vrouw op 28 juni 1914. Het geweld dat de wereld schokte, mondde uit in een loopgravenoorlog. Miljoenen mensen leefden in erbarmelijke omstandigheden, werden gedood door mitrailleurvuur of opgeblazen door granaten. Op 11 november 1918 kwam er een einde aan de strijd, toen bij het Franse Compiègne de wapenstilstand werd gesloten.

Nederland had zich onpartijdig verklaard, daarom gingen de oorlogshandelingen aan onze omgeving voorbij. Wel bevonden we ons dicht bij de gevechtszone nadat buurland België, dat zich aanvankelijk ook neutraal opstelde, hun krijgsmacht alsnog mobiliseerde. De Nederlandse troepen bleven in het grensgebied paraat, omdat de legerleiding rekening hield met een aanval. Om daar op voorbereid te zijn, voerde de gewapende macht onopvallende verkenningen uit die zorgvuldig werden beschreven, in kaart gebracht en met tekeningen verduidelijkt. Verdedigingswerken bleken niet nodig, zodat het landschap onaangetast bleef.

Ook aan Helmond ging de dreiging niet voorbij. De commandant van het Regiment Veld Artillerie, Luitenant-kolonel Van der Grinten, rapporteerde over zijn verkenning in onze contreien,

dat alles wat een verdediging ook maar enigszins zou kunnen belemmeren, zoals woningen en gebouwen, zonodig geruimd moest worden. Op stroken grond die tot de Helmondse stellingen behoorden, moesten de bosschages worden geruimd om voldoende schootsafstand voor het gelegerde bataljon infanterie te creëren.

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger, zonder formele oorlogsverklaring, buurland België binnen. Om het verzet te breken werden burgers beroofd en vermoord. Toen Antwerpen viel, werden de ingezetenen aangeraden de stad snel te verlaten. Een miljoen burgers en veertigduizend soldaten sloegen op de vlucht. Een lange rij karren en voetgangers spoedde zich naar Nederland. In de dagen die volgden werd de massa opgevangen in kazernes, barakken en tenten. Ook al werd iedereen met open armen ontvangen, toch nam na enige tijd de drang tot hulpverlening af. De Belgen werden gestimuleerd om terug te keren. Velen remigreerden, maar zo'n honderduizend mensen wachtten hier het einde van de oorlog af.

Deze editie van Helmonds Heem is grotendeels gewijd aan de Duitse bejegening en de problematiek rond de Belgische vluchtelingen, met bijdragen van Hans van de Laarschot en Hans Vogels.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 januari 2019. Kopij kunt u tot 1 november zenden aan ons vaste adres redactie@heemkundekringhelmont.nl. De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmond. Gesticht op 24 mei 1948.

COLOFON

Bestuur

voorzitter

Ton Janssens
T: 0492 - 522925
E: t.janssens@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

Dorethé van Dijk
T: 0492 - 474745
E: t.dijk@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

Frans 't Sas
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Gerry van Liempt
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Thea van Stokkum
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen: E: info@heemkundekringhelmont.nl
het Baken: E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Secretariaat

Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond

Public relations

G. van Liempt,
T: 0492 - 554233, E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Laumé Media Partners

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Gebr. Janssen, RHcE, Hans Vogels, Hans van de Laarschot, Marinus van den Elsen, Pierre van de Meulenhof.

Omslag voorzijde: Foto van de Markt tijdens de Eerste Wereldoorlog, toen Nederland voedseldistributie kende. Een nieuwe voorraad voedsel voor Helmond is zojuist gearriveerd. (foto: Gebr. Janssen, collectie RHcE nr. 109876)

Omslag achterzijde: Detail van de poort op de hoek van de Hindestraat en Bakelsedijk. (foto: Marinus van den Elsen)

Van het bestuur

Na een bijzonder hete en droge zomer zijn inmiddels de eerste verfrissende regenbuien weer gevallen en keert de energie bij velen weer terug om actief te worden. Mocht u tijd en zin hebben, dan zijn er binnen de heemkundekring een aantal werkgroepen die dringend nieuwe mensen kunnen gebruiken zoals de werkgroep genealogie. Deze werkgroep komt elke donderdagochtend bij elkaar in de heemkamer. Mocht u geïnteresseerd zijn in stamboomonderzoek dan bent u van harte welkom. Loop op donderdagmiddag eens binnen en kom onder het genot van een kopje koffie (met vaak iets lekkers er bij) eens kennis maken en kijken of u er iets van uw gading bij zit waarbij u zich kunt aansluiten. Dit geldt ook voor alle nieuwe leden die we de afgelopen maanden hebben mogen inschrijven, inmiddels telt de heemkundekring meer dan 200 leden en daar zijn we heel erg blij mee.

Zoals u in de nieuwsbrief hebt kunnen lezen was ook de heemkamer gedurende de zomervakantie gesloten en zijn we op 30 augustus weer fris van start gegaan. Na de drukte van het jubileum is het weer wat rustiger geworden en dat geeft het bestuur de tijd om zich op andere zaken te concentreren. Het bestuur heeft zich onlangs aangesloten bij het Historisch Platform Peelland. Als u de berichtgeving hebt gevolgd dan hebt u kunnen lezen dat ten gevolge van bezuinigingen de serviceverlening van het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven zwaar onder druk is komen te staan, wat tot grote zorg heeft geleid bij de gebruikers. Samen met andere

heemkundekringen in Peelland en de Kempen houden we via dit gebruikersoverleg de vinger aan de pols.

Steeds meer mensen weten ons te vinden als men bij het opruimen, vaak van het ouderlijk huis, op mooie oude boeken, foto's of ander materiaal stuit. Wij zijn dankbaar voor alles wat men ons brengt en proberen dat onder te brengen in ons eigen archief of geven dat door aan andere verenigingen als zaken daar beter passen. Zo hebben wij een groot bestand opgebouwd aan dubbele boeken of boeken die wij niet kunnen opnemen omdat ze niet over Helmond gaan. Op 6 september hebben we een boekenmarkt gehouden, zoals u in de nieuwsbrief hebt kunnen lezen, waar men voor een klein prijsje boeken kon aanschaffen. Omdat de stroom boeken die wij ontvangen blijft aanhouden zullen er regelmatig boekenmarkten worden gehouden die we zullen aankondigen via onze nieuwsbrief. U kunt ook altijd binnenlopen op de heemkamer en in de stapel boeken snuffelen of er iets voor u bij zit. Ook zijn de uitgaven van de heemkundekring, zoals het jubileumboek en de verjaardag kalender, te koop. Mocht u deze berichten hebben gemist dan zou het kunnen zijn dat uw e-mail adres niet bij ons bekend is. Via info@heemkundekringhelmond.nl kunt u uw e-mail adres doorgeven.

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 24 november

Lezing door de heer Giel van Hooff:
**“Lang leve De Luchtbrug,
52 jaar Traverse”.**

Het is nog steeds, na ruim een halve eeuw, een omstrede kunstwerk: de betonnen overspanning over de knaal, schakel tussen oost en west. Er is de afgelopen jaren door diverse instanties gepleit voor een ondertunneling en een enkele politieke partij heeft dit punt anno 2018 nog steeds op het programma staan. De totstandkoming van De Luchtbrug oftewel de Kasteel Traverse was omgeven door heisa en toestanden. De brug en de bijbehorende wegen waren al lang

vóór de aanleg zeer omstrede onder een groot deel van de Helmonders, wat onder meer bleek uit de oprichting van de Anti-Luchtbrugpartij (lijst Overzier) die meerdere zetels in de Helmondse gemeenteraad verwierf. De discussie en besluitvorming is al ouder en terug te voeren tot de jaren dertig. Giel van Hooff voert ons terug naar die tijden en zal in woord en beeld die roerige periode tot aan de jaren zestig doen herleven.

*Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond.
Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.*

Dinsdag 11 december

Lezing door de heer Jos Leenen:
“Het Helmonds”.

Een causerie over het alfabet, eigen aard en eigenaardigheden, taalrijkdom, grammatica en poëzie, met als motto: *‘Als een Helmonder flauwekul maakt, dan moet je hem serieus nemen. Als hij serieus wordt, dan valt er meestal wat te lachen’.*

Behalve dat Jos Leenen, als opvolger van Theo Driessen, wekelijks met zijn Sint Jozefkoor gregoriaans zingt en in het verlengde daarvan zich verdiept in het Vesperale van Margriet van Cortenbach (Helmonds handschrift uit 1536 met o.a. een gregoriaans gezang, speciaal voor het klooster in Die Haghe), houdt Jos zich bezig met de Helmondse taal. Al jaren gaat

hij d'n boer op met gedichten, ook in het Hellemonds, en presenteert hij zijn: *Ge heurt erbaaj-les, un inburgeringskurzus Hellemonds. De Zodoekdè* (de Helmondse variant van de sudoku) die na oplossing een Helmonds gezegde oplevert, is ook van zijn hand.

De lezing van 17 april door Bert Kuijpers ging over d'n Hellemonder. Wim Daniëls liet in zijn lezing van 11 september d'n Hellemonder ook niet links liggen. Jos zal als afsluiting van dit drieluik, zijn *kurzus* in het Helmonds presenteren. Hij is net als Bert en Wim in het bezit van *‘d'n Hellemondse Kwèèk’*.

*Grote zaal Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond.
Aanvang acht uur. Bijdrage voor niet-leden 2 euro, leden gratis. Géén inschrijving vooraf.*

Boekbespreking

Theo Meulendijks en Egbert Wijnen:
De geschiedenis van Binderen en haar bewoners

In het klooster van Binderen woonden vanaf 1238 louter nonnen, maar na de reformatie werd het een landhuis van Hollandse rijken. Aan het eind van de zeventiende eeuw prijken er portretten van de zeevaarders Maarten en Cornelis Tromp. De olieverfschilderijen sierden de vertrekken die toen bewoond werden door Tromps dochter Johanna Maria. De dame had behalve geld ook een goede smaak. Naast de schilderijen bevatte het interieur borduurbehangsels, tapijten, porselein en een rijke bibliotheek.

Dit boek is een bundeling van de kloosterperiode en het tijdperk Binderen. Het is het werk van Theo Meulendijks, die jarenlang materiaal over Binderen verzamelde. Van een boek kwam het toen niet en het materiaal belandde enigszins in de vergetelheid. Totdat het idee ontstond: *'Dit mag niet verloren gaan, als ik tachtig word wil ik het klaar hebben'*. Samen met Egbert Wijnen, Hans van de Laarschot en Marinus van den Elsen ging hij aan de slag. Ook collega-historici zoals Jan Hagen, Lia van Zalinge en Theo de Jong leverden hun bijdrage.

Volgens Theo Meulendijks zijn er fantastische verhalen. Eentje daarvan wil

hij wel verklappen. Over Arnold van der Moelen, die het landhuis in 1726 kocht. Na de dood van zijn vrouw hertrouwde hij met Maria van Woensel, bij wie hij een kind had verwekt. Zij leefde eerst van de armenzorg, maar was na de dood van haar man op slag grootgrondbezitster.

*Het boek verschijnt in december.
Opplage 500 exemplaren. Prijs € 19,95.*

Geplaveid met *butskèije*

In de middeleeuwen werden straten voor het eerst verhard. Dat was geen overbodige luxe, want na een forse regenbui veranderden die in modderige poelen. In 1460 ontstond ook in Helmond het plan om enkele paden te verharden, omdat die met name in de winter onbegaanbaar waren.

Van heer Jan van Cortenbach werd goedkeuring verkregen, in ruil voor extra belasting op bier en wijn gedurende een periode van zeven jaar. De zandpaden vanaf de Veese poort tot aan de Ameidepoort en vanaf de Donkerpoort tot aan de Binderpoort, werden van stenen voorzien. Ook een deel van de Markt, *'alomme den clockhuys'* werd bestraat. De uitvoering ving aan op Sinte Remeijdsdach en duurde zeven jaar. De straten werden *'gesteewecht'* met keien uit de Maas, die met paard en wagen werden gehaald. Alle bewoners hielpen mee, zij die niet *'bequaem waren om te varen'*, verrichtten hand- en spandiensten, zoals *'het graven en slichten in de eerde'*. Met grote moeite werd het werk voltooid, maar het onderhoud liet weldra te wensen over. Na enige jaren werd verordend, dat iedere ingezetene het deel van de weg vóór zijn huis *'ter halver strate'* zelf moest onderhouden.

Na de werkzaamheden waren de twee hoofdstraten dan wel verhard, maar het zag er niet uit. De keien hadden allerlei rare vormen: rond, spits en langwerpig. In feite was het een grote hobbelweg. De toenmalige Helmonders zullen zich er niet aan gestoord hebben en trots op hun werk zijn geweest. Trouwens nergens in de Meierij was de bestrating beter, zelfs niet in de hoofdstad. Door de burgemeesters

en schepenen werd bepaald dat ieder voor zijn huis bomen mocht poten voor eigen profijt. De straten mochten daardoor niet te smal worden en de bomen niet te hoog opschieten, zodat de windmolens er last van konden krijgen.

Het aanzien van de Helmondse straten zal niet veel beter zijn geworden. Riolering kende men niet en in de wintertijd zal er zeker nog wel modder gelegen hebben. Zoiets was in die tijd niets abnormaals. In de vijftiende eeuw waren de straten bij regen bijna overal onbegaanbaar en geschikte verblijven voor varkens, die vrij door de steden liepen en door de inwoners onderhouden werden. Het werd verplicht de onreinheid in grachten en rivieren af te voeren. Aan het begin van de zeventiende eeuw begon men de voornaamste straten kwalitatief te plaveien of met steengruis te bestrooien, maar veel buurten bleven nog lang ware modderpoelen. Pas in de achttiende eeuw hadden de steden goed geplaveide straten. Aan boetes voor het verontreinigen van de straten ontbrak het niet, ook het uitgieten van de po's op de straat, dat een smerige gewoonte van onze voorouders was, werd op last van boetes verboden.

De Zuidwillemsvaart, 26 januari 1907

Coovelsstraat, een verdwenen hodoniem

Om te kunnen bepalen waar iemand woont dan wel bereikbaar is, kent ons land sinds een tweetal eeuwen straatnamen. Ze worden vaak gekoppeld aan de functie van een straat zoals Molenstraat of Hoofdstraat, maar ook aan een locatie, Markt, Schoolstraat of Parklaan. Vaak worden straten of pleinen vernoemd naar personen met een opmerkelijke staat van dienst, of naar hen die een rol in de plaatselijke geschiedenis speelden. Soms verdwijnen die straatnamen ook weer. Zo verging het ook de Coovelsstraat, die was vernoemd naar een in het oog springende familie die het waard is om blijvend herinnerd te worden.

Gerardus Coovels (collectie RHCE)

In 1658 wordt Jan Janszoon Coovels vermeld als ingezetene van de Herdgang¹ in Bergeijk. Hij was als ambtenaar belast met het innen van de belastingpenningen. Nazaten van hem, zoon Andries en kleinzoon Peter, waren beiden schepen². De stamvader van de Helmondse familie Coovels is

Petrus Johannes, kleinzoon van Peter Andrieszoon. Hij was getrouwd met Elizabeth, een dochter van notaris Isaac Wachtelaar. Net als zijn vader behoorde hij tot de Teuten³, een broederschap waarvan in de Kempische dorpen vrijwel alle kooplieden deel uit maakten. Omdat hij weinig in Bergeijk vertoefde, was hij in tegenstelling tot zijn grootvader en vader, nimmer schepen in zijn dorp.

Peter, die in vlas en manufacturen handelde, vertrok in 1798 naar Beek en Donk. In 1803 trouwde hij met Aldegonda Helena de la Court, een dochter van mr. Peter Adriaan de la Court, drossaard in Gemert. Het jonge paar ging in Helmond op stand in de Veestraat wonen, maar hiervoor was eerst toestemming nodig. Om hier te verblijven moest hij zich financieel kunnen onderhouden en bewijzen dat het bestuur van zijn vorige woonplaats bereid was zijn lasten deels te dragen, mocht hij 'wat God moge verhoeden' tot armoede vervallen. Peter was een man van aanzien. Van 1812 tot 1832 was hij lid van de gemeenteraad van Helmond. Hij verwierf grondbezit in de omgeving waarvan

het huidige Coovelsbos nog getuigt. In Beek en Donk behield hij zijn kiesrecht voor de grondvergadering, waaruit blijkt dat hij ook daar grond bezat dan wel het vruchtgebruik daarvan had. In zijn paspoort werd hij gekwalificeerd als zijnde negotiant⁴.

Uit het huwelijk Coovels-de la Court werden meerdere kinderen geboren, maar slechts twee haalden de voljarige leeftijd. Paulus Adrianus overleed ongehuwd op zesentwintigjarige leeftijd. Gerardus Josephus (1807-1868) volgde de Latijnse en Franse school en studeerde Duits. In 1835 ging hij naar het seminarie, maar beëindigde die studie voortijdig. Hij werd lid van de gemeenteraad en van de Provinciale Staten van Noord-Brabant. Als kerkbestuurder bleek hij belangstelling te hebben voor architectuur. Toen er in 1866 plannen ontstonden om de Lambertuskerk af te breken, was hij het die zich uit alle macht verzette. Hij wilde niet voor het verderfelijke plan verantwoordelijk gesteld worden en diende zijn ontslag in. Ook bisschop Zwijsen van het bisdom 's-Hertogenbosch noemde de afbraakplannen absurd.

Gerardus Josephus Coovels trouwde met Maria Anna Bots, een dochter van de ondernemer Antony Bots. Zij kregen acht kinderen, waarvan er slechts vier volwassen werden. Allegonda Helena Huberta Maria, trouwde met Franciscus Wilhelmus van den Dungen, een zoon van Helmonds burgemeester die kantonrechter in Eindhoven was.

Petronella huwde met Michiel Lambertus Mommersteeg, lid van de Provinciale Staten en ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Pauline bleef ongehuwd. Ze werd door de paus begiftigd met het kruis *Pro Ecclesia et Pontifice*⁵ en overleed in 1926.

De meeste bekendheid genoot Gerardus Maria Alphonsus Coovels (1844-1916), die met zijn zus Pauline in het ouderlijke huis aan de Veestraat bleef wonen. Hij bezocht de Latijnse school in Helmond, studeerde aan het seminarie, daarna in Gerardsbergen en behaalde het diploma voor chemie en textiel op de 'ecole theorique et pratique de tissage mecanique' in Mulhouse. Hem werd een professoraat aangeboden, maar hij verkoos de door zijn vader opgezette weverij van katoenen stoffen voort te zetten. Gerardus maakte deel uit van het stadsbestuur van 1878 tot 1916, was lid van het Provinciaal bestuur en buitengewoon lid van Gedeputeerde Staten. Hij was een van de eerste bestuurleden van de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond (NCB). Hij zette zich belangeloos in voor de Brabantse boeren. Vanwege zijn verdiensten werd hem de ridderorde van Oranje-Nassau toegekend. In 1919 werd de Coovelsstraat naar hem vernoemd.

Noten:

- 1 Een term die in Midden- en Oost Brabant werd gebruikt om een buurtschap aan te duiden.
- 2 Een bestuurder op lokaal niveau.
- 3 Teuten waren rondreizende handelaren of ambachtslieden.
- 4 Groothandelaar of koopman.
- 5 Pauselijke onderscheiding voor bewezen diensten.

Kluizenaar wint vermogen

Je zou zomaar twintig miljoen Franse francs in de schoot geworpen krijgen. Het overkwam een telg uit de Helmondse familie Stevens. Jozef, een ietwat in zichzelf gekeerde man die bekend stond als de Kluizenaar van Croy, reisde naar verscheidene landen en schreef plotseling vanuit Marseille, dat hij een hoofdprijs had gewonnen.

In Helmond genoot de familie Stevens nogal bekendheid. Piet was de uitbater van een slagerij aan de Kerkstraat, Karel stond bekend als dompteur en Gust was

keurmeester in het slachthuis. Het was Gust die de bewuste brief uit Marseille ontving. Daarin stond doodleuk dat Jozef, al had hij steeds beweerd nooit te zullen trouwen, in het huwelijksbootje ging stappen met de Spaanse Angi Seraficini, een dame van goeden huize. Hij schreef er terloops bij dat hij 200.000 gulden in een Franse loterij had gewonnen en dat hij dat lange tijd niet eens geweten had.

Jozef was een enigszins merkwaardige man met een fascinatie voor architectuur. In zijn jonge jaren bouwde hij al een maquette van de Heilig Hartkerk. Na zijn studie werd hij bouwkundig ingenieur. Hij woonde in het poortgebouw van kasteel Croy. Na het overlijden van de eigenaresse, Jkvr van der Bruggen, woonde er wat nonnetjes, maar Jozef bleef in de poort wonen. Hij tekende en studeerde dag en nacht en liet zich bijna nooit zien. Maar hij werd ziek, zo erg dat een operatie hem op de rand van de dood bracht. Hij revalideerde in Zwitserland en reisde daarna naar Milaan, Rome, Napels, Sicilië en Noord-Afrika.

De slagerij van de familie Stevens in de Kerkstraat. De bouwgeschiedenis van dit pand gaat terug tot de zestiende eeuw. (foto particuliere collectie)

In Tunis wilde Jozef een gebouw bekijken. Omdat hij het goed in zich op wilde nemen, liep hij dralend achteruit. Plots stond hij op de tenen van een Afrikaan. Die was geagiteerd hetgeen Jozef probeerde te sussen. Toen hij in de gaten kreeg dat de man in kwestie loterijverkoper was, kocht hij een lot om van het gedoe af te zijn. Hij vergat zowel het incident als het lot. Na de trekking van de loterij, kwam de winnaar van de hoofdprijs niet opdagen. Ook niet na geregelde oproepen in de dagbladen. Jozef maakte in die tijd een bedevaart naar Lourdes. Daar viel hem de Franse krant

Le Soir in handen en hij las de oproep van de loterij. Hij constateerde verbijsterd 20 miljoen Franse francs te hebben gewonnen en geloofde het pas toen hij in Marseille het geld in handen kreeg.

Jozef reed voortaan in een auto met twaalf cilinders en ging permanent in een Zwitserse villa wonen die hij niet eens zelf betaalde, maar geschonken kreeg van zijn Madrileense schoonvader. Zijn vrouw Angi had hij leren kennen in Arosa waar zij net als hij voor haar gezondheid verbleef. Hij is nooit meer teruggekeerd naar de kasteelpoort van Croy.

Het poortgebouw van kasteel Croy, waarin Jozef Stevens woonde. (foto C.J. Steenberg, partiuliere collectie)

Verdreven op de vlucht

In 1914 werd Nederland overspoeld met Belgische vluchtelingen

door Hans Vogels

Op 11 november 1918, dit jaar een eeuw geleden, kwam er een einde aan de Eerste Wereldoorlog. In een bos bij het Franse stadje Compiègne, circa tachtig kilometer noordelijk van Parijs, werd de wapenstilstand gesloten. De gruwelijke oorlog die de wereld schokte, was het gevolg geweest van een conflict dat rond 1900 begon met een bewapeningswedloop en eindigde na de dood van miljoenen soldaten van velerlei nationaliteiten.

In 1871 riep Duitsland in Versailles het Duitse keizerrijk uit en lijfde de streek Elzas-Lotharingen in. Dit voorval vormde, samen met vlootuitbreidingen van verscheidene landen, al een kiem voor de Eerste Wereldoorlog. De directe aanleiding was echter de aanslag op Aartshertog Frans Ferdinand en zijn vrouw op 28 juni 1914. Er brak een geweld uit dat de wereld schokte. In augustus trokken mannen naar het front met de gedachte met Kerstmis weer thuis te zijn, maar er ontstond een afgrijselijke loopgravenoorlog. Miljoenen soldaten vochten in ellendige omstandigheden, werden gedood door mitrailleurvuur of opgeblazen door granaten.

Dat Nederland zich bij het uitbreken van de oorlog onpartijdig verklaarde

was begrijpelijk. Net zoals België was het een klein land dat grootmachten als Duitsland, Engeland en Frankrijk als buurlanden had. De Nederlandse krijgsmacht was bovendien te zwak om een van die landen in een conflict te weerstaan. Daarom hechtte Nederland sterk aan neutraliteit en het internationale recht. Ook België stelde zich in eerste instantie neutraal op. Luxemburg werd echter door de Duitse troepen bezet, waardoor de verontrusting voor een Duitse aanval toenam. De Belgen besloten het leger alsnog te mobiliseren. Dit besluit kwam hen duur te staan. Op 4 augustus 1914 viel de Kaiserliche Armee, zonder formele oorlogsverklaring, het land binnen. Om het verzet te breken werden burgers beroofd en vermoord. Vrijwel meteen

Vanuit het grensplaatsje Essen vervoerden treinen vele hongerige ontheemden naar ons land. (Afbeelding internet)

kwam een enorme stroom vluchtelingen naar Nederland op gang.

Vluchtelingen

De menigte bestond niet enkel uit burgers die het oorlogsgeweld vreesden, maar ook uit soldaten die deserteerden of van hun regiment waren afgesneden. Aanvankelijk bleef de uittocht nog enigszins beperkt, maar de rij groeide uit tot een enorme massa. Toen de stad Antwerpen viel, vluchtten een miljoen burgers en veertigduizend soldaten, onder wie veel Britten, het land uit. Het Antwerpse gemeentebestuur had de bevolking aangeraden de stad direct te verlaten, omdat die ieder moment gebombardeerd kon worden.

Nederland zette zich massaal in voor de stroom ontheemden. Koningin Wilhelmina liet er in een rede geen misverstand over bestaan, alle uitgewekenen dienden met open armen te worden ontvangen. De Nederlanders voelden zich met hun zuiderburen verbonden, zorgverlenende instellingen schoten als paddenstoelen uit de grond.

Advertenties in kranten en tijdschriften brachten een omvangrijke inzameling van geld en kleding op gang.

Vanuit het grensplaatsje Essen vertrokken talloze treinen met wanhopige en hongerige Belgen naar ons land. Ze zochten hun toevlucht in Noord-Brabant, Zeeland en Limburg. Roosendaal en Bergen op Zoom veranderden in Belgische enclaves. Een lange file van wagens, karren en voetgangers, strekte zich uit van Antwerpen tot aan de Nederlandse grens. Duizenden mensen belandden in bossen of zo maar op straat, waar ze noodgedwongen de nacht doorbrachten. In de dagen die volgden werden ze ondergebracht in leegstaande kazernes, barakken en tentenkampen. Ontheemden gingen op zoek naar hun vermiste gezins- en familieleden. In kranten en bladen verschenen zoekadvertenties en in winkels, op stations en openbare gebouwen werden briefjes opgeplakt. Op muren en schuttingen schreven zij hun naam en verblijfadres, in de hoop hun familie terug te vinden.

Bericht in 'De Zuidwillemsvaart' van 14 oktober 1914 voor de inzameling van kleding. (www.delpber.nl)

Belgische vluchtelingen tussen Stamproy en Weert. De vluchtelingen verplaatsen zich met volgeladen paard en wagen. (Afbeelding internet)

Opvangkampen

De Nederlandse overheid reageerde in eerste instantie traag. Zij zag voor de hulpverlening geen taak voor zichzelf weggelegd, doch eerder voor (welgestelde) burgers. De regering greep pas in toen het besef groeide dat de vluchtelingen lang in Nederland zouden verblijven en de hulpverleners het werk niet aankonden. Men besloot een opvangkamp te bouwen in het Gelderse Oldebroek. Wie niet in zijn of haar onderhoud kon voorzien dan wel crimineel was, werd hier geïnterneerd. In Bergen op Zoom, Roosendaal, Amsterdam en Scheveningen werden barakken gebouwd.

Er verrezen in diverse plaatsen kampen die dorpen werden genoemd, omdat ze waren voorzien van leslokalen, een postkantoor, een gebedshuis en een geneeskundige inrichting. In Harderwijk, Zeist en Gaasterland verrezen vlucht-oorden voor militairen. In Nunspeet en Ede werden kampementen opgericht, waar een strak regime gold. Hier moesten de bewoners zich houden aan appels en

corveediensten. Met educatie en sport werd het kamp leefbaar gehouden. Sommigen leerden er taalvaardigheid, anderen een beroep. In Harderwijk werd door een groep soldaten een wielerpiste aangelegd en in Amersfoort bouwden vluchtelingen een monument als dank voor de geboden hulp.

In enkele kampen lieten de commandanten de teugels vieren en genoten de vluchtelingen een grote mate van zelfstandigheid, maar in Zeist werd juist een streng beleid gevoerd. Hier liep het misnoegen zo hoog op, dat geïnterneerde soldaten in opstand kwamen. Ze plunderden en vernielden de kantine en eisten de vrijlating van drie Belgen die in de cel waren gezet. Ze scholden de kampbewakers uit en bekogelen hen met stenen. De commandant gaf daarop toestemming met scherp te schieten, met acht doden en twee gewonden tot gevolg. De irritatie werd door de overheid ter harte genomen. De vluchtelingen kregen meer invloed op hun leefomstandigheid en gezinshereniging werd toegestaan, soldaten mochten hun vrouw

en kinderen over laten komen en verlofregelingen werden versoepeld. Sommige kampen kregen zelfs een patatkraam.

Uden

In het vluchtelingenkamp in Uden was de verhouding tussen de bewoners en de leiding goed. Aan Vlaamse gemoedelijkheid ontbrak het er niet. Het voedsel was in het hele land schaars, bijgevolg dus ook in het vluchtoord. Men trachtte het zo eerlijk mogelijk te verdelen, al genoten kinderen, ouderen en zwakken enige voorkeur. Op vertoon van een doktersattest werd extra melk en brood verschaft. Iedereen wachtte rustig op zijn beurt om zich daarna met een fles melk en wat extra sneetjes brood in hun eigen vertrek terug te trekken.

De huisvesting was weliswaar ietwat primitief, doch het was een vluchtoord dat hoofdzakelijk diende als onderdak en om te slapen. Overdag gingen de kinderen naar school, de vrouwen werkten in de keukens en op de slaapzalen en de mannen op het veld. Wie daarvoor geen goesting had, kon in het kamp wat wandelen en op bepaalde

uren ook daarbuiten. Het was mogelijk om in de eetzaal bij de warme stoof een kaartje te leggen. Wie erg huiselijk was aangelegd kon zijn vertrek wat aangenamer maken, al stond er huisraad in en hingen er gordijnen voor de ramen. Ouderen hadden er zelfs een leunstoel. Wat plaatjes, met name het portret van de Belgische koning Albert, sierden de wanden. Elke avond werden de bedden naast elkaar op de vloer gelegd, om iedereen van een slaapplek te voorzien. De keuken waarin voor 5000 mensen werd gekookt, liet niets te wensen over. Het was er proper en hygiënisch.

Voor het lichamelijk welzijn van de bewoners waren continu vier geneeskundigen, twee Hollanders en twee Belgen, toegewijd in de weer. In de ziekenbarakken waren zusters en lekenverpleegsters steeds op hun hoede om besmettingen te voorkomen. Alles wat maar enigszins gevaar voor de volksgezondheid kon opleveren, werd meteen verbrand. Ook het afval werd vernietigd. De barakken, poliklinieken, zieken- en kraamzalen waren wat bekrompen, maar voldeden aan de wettelijk gestelde eisen.

Impressie van het vluchtelingenkamp in Uden. (Afbeelding internet)

Buiten het kamp waren scholen waar Vlaamse kinderen Wien Neerlands Bloed zongen en zich inspanden om dat mooi op z'n Ollands te klappen.

Ondanks alle goede zorgen waren de ontheemden verdrietig, omdat ze ver weg waren van alles wat hun dierbaar was en vooral om het verlies van hun geliefden die op het slagveld gebleven waren. Toch leefden de mensen er relatief gelukkig. Het ergste leed was geleden, eigenlijk hadden ze het vrij goed.

Remigratie

Door cultuurverschillen en het alsmar nippende tekort aan voedsel, nam de drang tot hulpverlening af. De vluchtelingen werden steeds meer gestimuleerd om naar huis te gaan. Ook de overheid zag graag dat ze naar hun vaderland terugkeerden, wat resulteerde in een aarzelend beleid. Enerzijds werden vluchtelingen hartelijk ontvangen,

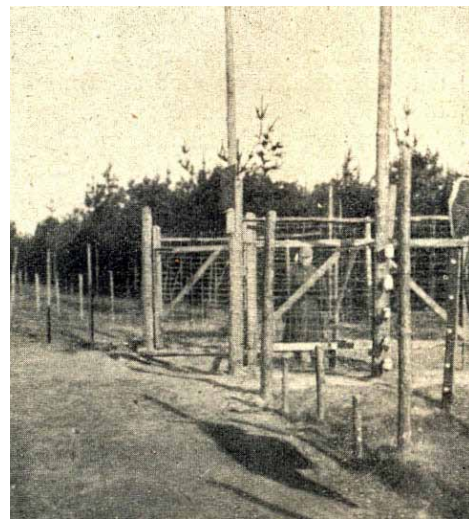
anderzijds remigratie bevorderd. In Harderwijk werden ze zonder blikken of blozen de stad uitgezet en in Scheveningen beleefd doch dringend verzocht terug te keren, anders zouden er dwingende maatregelen volgen.

De Nederlandse overheid onderhandelde met de Duitse bevelhebber om remigratie te bevorderen. De Duitsers hadden wel begrip voor de situatie. Openlijk werd geproclameerd dat de naar Nederland gevluchte Belgen zonder represailles naar hun land konden terugkeren. Invloedrijke Belgen trachtten hun landgenoten ervan te overtuigen dat een veilige terugkeer mogelijk was. Negenhonderdduizend Belgen verlieten ons land, maar zo'n honderdduizend wachtten hier het einde van de oorlog af. De meesten konden in hun levensonderhoud voorzien en huisvesting vinden. Zolang zij zich betamelijk gedroegen werden zij ongemoeid gelaten.

Na 1914 werd het moeilijker zo niet onmogelijk om Nederland binnen te komen. Om te voorkomen dat smokkelaars, spionnen maar ook vluchtelingen de grens overstaken, spanden de Duitsers een 200 kilometer lange ijzeren draad langs de Belgisch-Nederlandse grens waarop 2000 volt stond. Toch werden er pogingen ondernomen om de grens illegaal te passeren, met alle gevolgen van dien. Het aantal slachtoffers wordt geschat van enkele honderden tot enkele duizenden mensen.

Bronnen:

- Wikipedia de vrije encyclopedie.
- Historisch Nieuwsblad.

Draadversperring tijdens de Eerste Wereldoorlog langs de grens van België met Nederland. (Afbeelding internet)

Helmond verdedigd in '14-'18

door Hans van de Laarschot

De Eerste Wereldoorlog (WO I) woedde van 1914 tot in 1918. Op 11 november 1918 kwam een einde aan deze gruwelijke strijd. In onze regio waren wij gevrijwaard van strijd vanwege de neutraliteit die Nederland betrachtte, maar we bevonden ons wel dicht bij het strijdtoneel. De grens met België, dat wel – en hevig – in de ‘Groote oorlog’ betrokken was, was erg nabij. Nederlandse legertroepen waren in het grensgebied paraat en de legertop hield ook rekening met aanvallen op ons land. Om daar enigszins op voorbereid te zijn, voerde het leger in de jaren voor² en tijdens WO I in onze regio verkenningen uit. Die waren strikt geheim.

De eventuele aaneengesloten verdedigingsgordel werd gevormd door stellingen van de groep Gemert (waaronder Aarle-Rixtel, Beek en Donk en Lieshout), de groep Helmond, de groep Asten, de groep Meijel en de groep Kessel tot de Maas.

Van elke verkenning is door de verantwoordelijk officier een gedetailleerd rapport opgemaakt met een beschrijving van het landschap, de verdedigingslocaties, de belemmeringen en de medische omstandigheden, met onder meer aandacht voor de waterkwaliteit. Tekeningen en kaarten verduidelijken de tekst. Opvallend is dat een aanval verwacht werd vanuit het (zuid)westen

en niet, zoals bij de oorlogsdreiging in de jaren 30 van de vorige eeuw, vanuit het oosten, waarvan de Peel-Raamstelling resteert. Er bleek gelukkig geen noodzaak te zijn de gedachte verdedigingswerken voor WO I aan te leggen, zodat we in het landschap hier niets van kunnen opmerken. Wel zijn de rapporten, kaarten, tekeningen en correspondentie bewaard gebleven en in het Nationaal Archief in Den Haag in te zien.

EEN STELLING VAN GEMERT OVER HELMOND TOT DE MAAS³

De gehele stelling was voorzien vanaf paal 97⁴ aan de Zuid-Willemsvaart, langs het kanaal zuidwaarts tot paal 74 iets

voorbij sluis 11 bij Someren/Asten, waar ze afbuigt naar Meijel om vervolgens langs het *Zijkanaal* de Maas te bereiken. Paal 97 is het punt tussen Keldonk en Boerdonk in de buurt van nu Bosscheweg 17 (Erp). De stelling is verdeeld in twee sectoren, de noordelijke en de zuidelijke. De scheiding hiertussen is de lijn van de kerk van Liessel naar de kerk van Ospel. De noordelijke sector omvat drie groepen:

1. *Groep GEMERT. Van Pl. 97 Zuid Willemsvaart (1 K.M. beZ[uiden] Sluis No. 5 tot Pl. 89 beO[osten] Rixtel.*
2. *Groep HELMOND. Van Pl. 89 tot 200 M. beZ. P. 81(1 K.M. beZ. Stipdonk).*
3. *Groep ASTEN. Van Pl. 81 tot de scheiding der sectoren.*

De zuidelijke sector kent een verdeling in twee groepen:

1. *Groep MEIJEL. Van de scheiding der sectoren tot de bocht in het Zijkanaal 250 M ten Z. van Pl. 1.*
2. *Groep KESSEL. Van pl. 1 tot de Maas.*

	Aantal bataljons bezettingstroepen	Aantal batterijen lichte gesch. Reserve	Aantal compagnies wielrijders
Groep Gemert	8	8	1
Groep Helmond	6	6	1
Groep Asten	6	6	1
Totaal noord. sector	20	20	3
Groep Meijel	6	6	1
Groep Kessel	7	7	1
Totaal zuid. sector	13	13	2

Tabel 1. Bezetting van de stelling

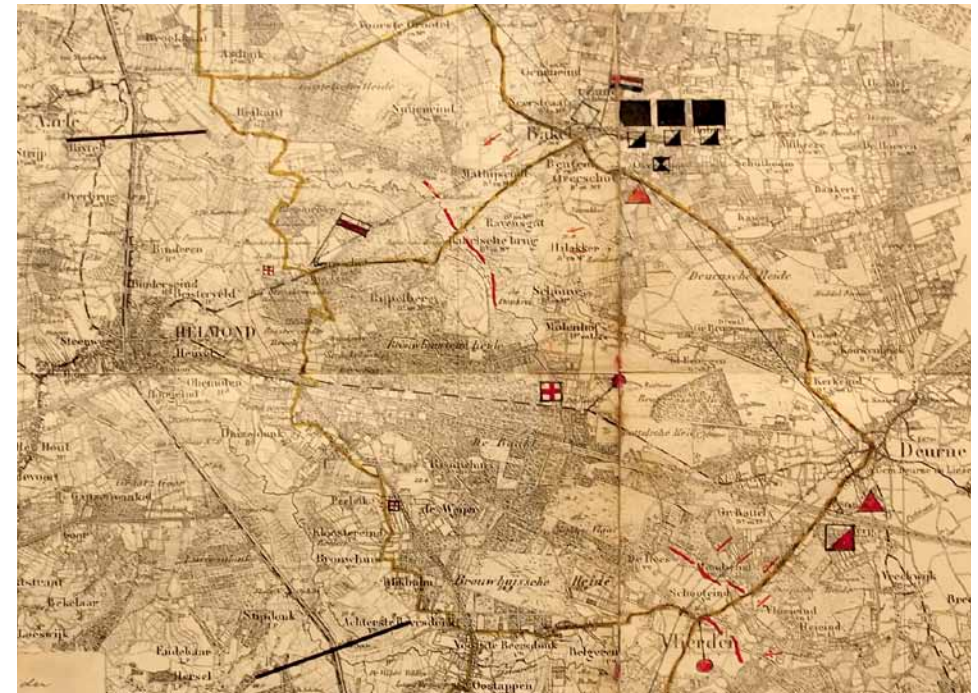
Elke sector krijgt ook reserve-bataljons toegewezen voor aflossing van de troepen in de stelling. Plus enige artillerie en één compagnie mitrailleurs. Beide sectorcommandanten konden een vliegtuigafdeling inzetten voor verkenningen over een grote afstand.

DE NOORDELIJKE SECTOR MET HELMOND VERKEND

In de eerste week van augustus 1917 kreeg kolonel M.C. van der Hoog van de IIIe Divisie opdracht van de Commandant van het Veldleger om tussen 20 en 25 augustus een detailverkenning uit te voeren van de noordelijke sector. Daarbij mocht hij zich laten vergezellen door andere officieren, van wie de eerste aangewezen moest worden door zijn divisiecommandant. De anderen mocht hij zelf kiezen. De kolonel kreeg het advies mee een rijwiel mee te nemen.

Het resultaat van de verkenning is ‘duidelijk’ omschreven in de opdracht: een rapport met als bijlage een kaart. Op de kaart moest hij aangeven wat de beste plaats is voor de opstelling van de sectorreserve, de *gemeenschapswegen, telefonische gemeenschappen, eventuele opnamestellingen en aanvullingsplaatsen*. In het rapport

wilde de hoogste baas van het Nederlandse leger ook lezen welke maatregelen voor de hygiëne genomen moesten worden en waar de troepen ondergebracht konden worden. Uiterlijk 1 september moest het rapport op zijn bureau liggen.⁵ Dat werd anderhalve week later, als het met de andere rapporten van de groepsverkenningen van Breda naar Den Haag wordt gebracht.⁶

Afb. 1. Detail van de kaart van de noordelijke sector met het gebied van de groep Helmond, het commandocentrum in Bakel en andere bestemmingen in Bakel en Deurne.⁷

Afstemming sectorverkenners met groepsverkenners⁸

Van 20 tot en met 24 augustus is de noordelijke sector verkend door kolonel M.C. van der Hoog, kapitein-adjudant A.E. Kist, kapitein K. van Drunen en reserve-eerste Luitenant D. Baggelaar. De eerste dag begon met een afstemming met de verkenners van de aparte groepen.

De groepscommandanten dienen hun manschappen in de breedte naar eigen inzicht over vakken te verdelen. *De voorlopige bezetting van elk vak – met uitzondering van het gedeelte voor den veiligheidsdienst bestemd – wordt gelegerd op 1000 à 2000 M. achter de voorste verdedigingslijn.* Elke groep ging beschikken over twee tot vier bataljons groepsreserve. Die zullen

worden gelegerd in Deurne voor de groep Helmond; in Gemert en De Mortel voor de groep Gemert; in Vlierden, Ommel en Liessel voor de groep Asten. De reservetroepen voor de sector komen in Bakel te liggen en niet in Deurne, zoals eerder gedacht. Deurne ligt te ver van het noordelijkste deel van de stelling. Voor de groepsreserve is Deurne wel belangrijk, omdat de trein Helmond-Deurne kan worden ingeschakeld.

Als legeringsplaatsen voor drie bataljons (■ afb. 1) van de sectorreserve komen in aanmerking:

- voor het I^e Bataljon:
 - 1^e Compagnie > Overschot;
 - 2^e Compagnie > het gebouw van de Boerenbond aan de weg Overschot-Bakel;

3° Compagnie > langs de weg Overschot-Bakel vanaf het Boerenbondsgebouw tot het snijpunt met de weg Helmond-Bakel;
4° Compagnie > de rooms-katholieke kerk.

- voor het II° Bataljon:

1° Compagnie > Mathijseind;
2°, 3° en 4° Compagnie > langs de weg Helmond-Bakel tussen Mathijseind en het kruispunt in het dorp.

- voor het IIIe Bataljon:

1° Compagnie > de jongensschool, de Zusterschool en koffiehuis Vermulst;
2° en 3° Compagnie > langs de weg Bakel-Hoberg *van en met bewaarschool Zusters tot bij Hoberg*;
4° Compagnie > 't Zand en Geneineind;
3 batterijen met 8 cm-geschut (▣ afb. 1) > 3 boerderijen bij Overschot;
Compagnie Mitrailleurs (⊠ afb. 1) > Hoberg.

De heide tussen de weg Bakel-Gemert en de korenmolen zal fungeren als verzamelplaats van de sectorreserve. Het sectorstafkwartier (▢ afb. 1) kan in de pastorie in Bakel ingericht worden *waar een voldoende aantal bureelvertrekken aanwezig zijn*. In de nabijheid is voldoende logiesgelegenheid voor de officieren. En waar kan het vliegekamp komen voor de vliegtuigafdeling? Op de Nederheide ten noordoosten van Bakel. Maar enkel het westelijk deel is geschikt als vliegetrein. De oostelijke heide is ongeschikt, omdat het te geaccidenteerd en doorsneden is.

Het verkenningsterrein van de compagnieën wielrijders wordt als volgt verdeeld:
- Groep Gemert > ten noorden van de lijn paal 89 aan de Zuid-Willemsvaart (bij Peterhof) tot Middelbeers;

- Groep Helmond > tussen de lijn van de groep Gemert en de lijn van paal 84 (bij sluis 8) aan het kanaal tot Riethoven;
- Groep Asten > tussen de laatstgenoemde lijn van de groep Helmond en de lijn Liessel-Ospel.

De gemeenschapswegen voor de gehele sector (— afb.1)

In het vooroverleg tussen de sectorverkenners en de groepverkenners zijn afspraken gemaakt over het bepalen van de geschikte gemeenschapswegen, de te gebruiken routes van het ene naar het andere punt, zoals van de legeringsplaats van een compagnie reserve naar de voorste loopgravenlinie.

Naar de middengroep ligt het voor de hand dat de sectorreserve de kunstweg Bakel-Helmond volgt tot aan Kruisschot. Noordwaarts kan het vandaar via de landweg met de brug bij Scheepstal. De weg Bakel-Kruisschot is een macadamweg met een breedte van 6 meter en dus zeer geschikt voor verplaatsing van infanterie en artillerie. Nadeel is wel dat de weg vanuit de lucht erg goed te zien is.

Voor verplaatsing naar het zuidelijk gedeelte, met name Kloostereind, kan de weg Rijpelberg-Brouwhuis gebruikt worden. Als marsweg is deze geschikt, maar voor het vervoeren van zwaar geschut niet.⁹

Enkel een telefoonlijn tussen gasfabriek Helmond en waterpompstation bij Kruisschot

Een goede en snelle communicatie tussen het hoofdkwartier en de groepen is gewenst. De telefoon is hiervoor een adequaat middel. Welke telefonische verbindingen moeten er komen tussen

Afb. 2. De boerderij van familie Slegers op het Kruisschot in 1963.

het sectorstafkwartier en de groepsstafkwartieren? Het sectorstafkwartier zal te Bakel zijn ingericht. De groepsstafkwartieren worden gevestigd op Kruisschot voor de groep Helmond, in Gemert voor de groep Gemert en in Ommel voor de groep Asten. Daarom zal vanuit Bakel voor elk van die kwartierplaatsen een telefonische verbinding aangelegd worden. Bakel kent echter nog geen telefoonnet. Waarschijnlijk zal in januari 1918 een verbinding Helmond-Bakel tot stand zijn gebracht.

En wat zijn de aanknopingspunten voor de andere gewenste telefoonverbindingen? Gemert is telefonisch enkel verbonden met Helmond. Voor Gemert moet derhalve een afzonderlijke lijn Bakel-Gemert worden aangelegd. Dan zou Gemert meteen verbonden zijn met Kruisschot, want dat heeft een

telefoonlijn naar Helmond, namelijk van het waterpompstation aldaar naar de gasfabriek in de stad. Vanwege de korte afstand tussen Kruisschot en Bakel (4 km) adviseert de verkenner om een afzonderlijke lijn Kruisschot-Bakel (— afb. 1) te realiseren.

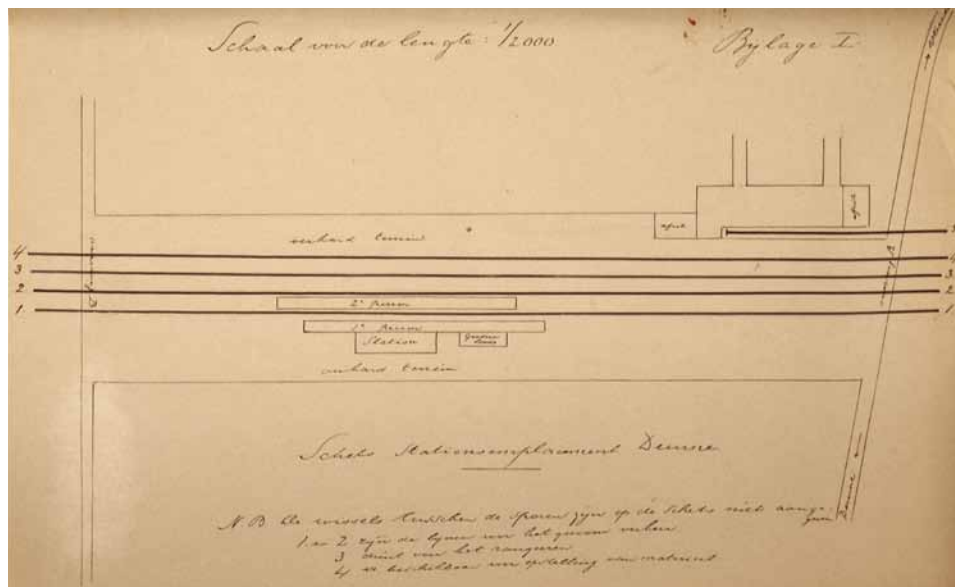
De groepscommandanten bepalen welke telefoonlijnen nodig zijn voor hun onderlinge communicatie en die met hun troepen. De artillerietroepen bekijken de telefoonverbindingen voor de regeling van het artillerievuur.¹⁰

Bevoorrading met de *etappenspoortrein* naar en de *etappenautotrein* vanaf station Deurne

De bevoorrading van de stelling gaat gebeuren vanuit de R.E.P. Nijmegen-Arnhem. De *etappenspoortreinen* kunnen de stelling bereiken via het spoor over

Venlo naar Helmond. Station Deurne zal het eindstation (▣ afb. 1) zijn voor de noordelijke sector. Dat is *daarvoor alleszins voldoende ingericht. De verplegingsspoor-trein kan worden opgesteld op lijn 4.* Vandaar kunnen de levensmiddelen etc. met vrachtauto's naar de plaats van bestemming gaan. Vanaf de kunstweg Deurne-Vlierden kunnen die auto's oprijden naar de harde weg langs lijn 4 (afb. 3). Na geladen te zijn kunnen ze via de overweg B (links op afb. 3) de kunstweg weer bereiken. De vrachtauto's vormen samen de *etappenautotrein* van de sector. Die 'trein' wordt in Deurne gestationeerd en het personeel ervan aldaar ondergebracht.

Eindstation Deurne is tevens uitdeelplaats voor de troepen op de aanvullingsplaatsen (▲ afb. 1), zoodat de proviand- en haverwagens der onderdelen van genoemde bataljons aan het station hunnen voorraden

Afb. 3. De gedachte verkeerssituatie op het station van Deurne. Rechts de weg Deurne-Vlierden en links overweg B. Spoorlijnen 1 en 2 zijn voor het gewone treinverkeer, lijn 3 is voor het rangeren en lijn 4 is beschikbaar voor opstelling van materieel. ¹¹

uit de verplegingsspoor-trein ontvangen. In verband met de onderbrenging der troepen van den Sector worden als aanvullingsplaatsen aangewezen:

- BAKEL voor 7 bataljons en 9 batterijen n.l. 3 bataljons en 3 batterijen der Sectorreserve, 1 bataljon en 1 batterij (Zuid^k bat^{ns} vak) der groep GEMERT, alsmede de bataljons en batterijen van de vakken der groep HELMOND, behalve het Zuid^k bat^{ns} vak. Bovendien de Mitr[ailleu]r Comp. en Vliegtuigafdel. der Sectorreserve. Het terrein der aanvullingsplaats bevindt zich ten Zuiden van den kunstweg naar DEURNE bij OVERSCHOT en wordt gevormd door een hoog weiland, dat van goede toegangen voor in- en uitrijden der voertuigen voorzien is.
- DEURNE voor 3 bataljons en 1 batterij, n.l. 1 bataljon en 1 batterij (Zuid^k bat^{ns} vak) der groep Helmond en 2 bataljons van de reserve der groep. ¹²

Een noodziekenzaal in het Helmondse kasteel, slecht putwater en een motor-brancard

Voor de geneeskundige dienst zullen de groepscommandanten de precieze plaatsen voor eerste-hulp-posten en hulpverbandplaatsen aanwijzen. Voor de sectorcommandant zijn de taken op geneeskundig gebied:

- de regeling van vervoer vanaf de hulpverbandplaatsen;
- het bepalen van verzamelplaatsen voor gewonde soldaten, die nog marschvaardig zijn;

- het bepalen van hoofdverbandplaatsen;
- het aanwijzen van het treinstation vanwaar de gewonden vervoerd kunnen worden;
- het regelen van de hygiënische omstandigheden in de gehele sector.

Boerderij De Raakt in Deurne, met vijf gelijkvloerse vertrekken, is voor Helmond de aangewezen hoofdverbandplaats (▣ afb. 1). Een van de kamers heeft voldoende licht om te gebruiken als hulpoperatievertrek. Het vervoer naar de

boerderij zal niet gemakkelijk zijn, omdat het allemaal over zware zandwegen moet. De beste manier van vervoeren is de gewonden dragen. De Raakt is ook een van de verzamelplaatsen voor de marsvaardige gewonden (◊ afb. 1). De tweede verzamelplaats komt in Vlierden.

Afb. 4. Het kasteel van Helmond zou gediend hebben als noodziekenzaal in de Eerste Wereldoorlog. Kort daarna werd het ingrijpend verbouwd/gerestaureerd. Na de verbouwing fungeerde het jarenlang als gemeentehuis van Helmond.

Afb. 5. Boerderij De Rakt aan de Helmondsingel (foto Marinus van den Elsen).

In Helmond zijn, evenals in Asten, geen geschikte vervoermiddelen aanwezig om de gewonden naar het treinstation in Deurne te brengen. Die zullen aangeschaft moeten worden of van elders aangevoerd.

In Deurne zal de gewondentrein opgesteld zijn op lijn 1 (afb. 2). Op perron 1 kan het inladen van veertien wagons gelijktijdig geschieden. De Deurnese stationschef is ermee akkoord dat het gewone treinverkeer dan omgeleid wordt via lijn 3. De verkenner adviseert om in Deurne ook een ziekenzaal in te richt voor soldaten die te zwaar gewond zijn om op transport te gaan. Dat is wel niet in overeenstemming met de Oorlogsvoorschriften, maar op de hulpverbandplaatsen (☒ afb. 1) in Helmond en Asten kan men gewonden niet gedurende langere tijd verplegen. Het groot-kasteel in het noorden van het dorp is hiervoor geschikt.¹³

De verkenner van de noordelijke sector rapporteert over de geneeskundige en hygiënische omstandigheden in Helmond:¹⁴

Plaats van het Kantonnementsziekenverblijf voor oorden, oostelijk van Helmond en benoorden den Spoorweg: Het aan den weg Helmond-Bakel gelegen Koffiehuis Joh. van Meurs te Kruisschot. Een lokaal van 5 bij 6 M., hoog 3 M. is voor het doel geschikt. Bedden moeten worden aangevoerd.

Voor oorden, oostelijk van Helmond en bezuiden den Spoorweg: De aan den weg Helmond-Deurne gelegen woning van A. de Vos, tusschen paal 3 en 4. Meerdere kamers in de woning zijn geschikt voor het doel. Bedden moeten worden aangevoerd.

Hygiënische toestand in de gemeente (onderdeelen van de gemeente):

- *Besmettelijke ziekten komen niet voor.*
- *Afvoer van faccaliën in de mestvaalten.*
- *Het welwater (zakwater) is van matige hoedanigheid; de grootste reinheid in acht te*

nemen en zorg te dragen voor ontsmetting der mestkuilen afen toe met ongebluschte kalk. Beter is het leidingwater te gebruiken uit het bij Kruisschot gelegen pompstation. Te waarschuwen tegen het gebruik van water uit de Zuid-Willemsvaart.

Voldoend aantal gediplomeerde verpleegsters en chirurgische assistenten. Geen Röntgen apparaat.

- *20 dames helpsters zijn genegen om bij verpleging in de nabijheid van Helmond behulpzaam te zijn.*

Geneeskundig personeel en materieel dat beschikbaar kan worden gesteld:

- *In de oorden niet aanwezig; aan te voeren uit Helmond.*
- *Te Helmond is eene afdeling van het Roode Kruis; arts leider D^r. Nuijens.*
- *De noodziekeninrichting in het kasteel Helmond heeft 30 bedden zonder lijfgoederen en zonder chirurgische instrumenten; 1 ook gediplomeerde verpleegster en een voldoende aantal opgeleide helpsters zijn beschikbaar.*
- *Het St. Anthoniusgasthuis in de Molenstraat heeft steeds 40 plaatsen beschikbaar, geheel compleet. Desnoods kunnen 150 bedden beschikbaar worden gesteld.*

Vervoermiddelen, welke beschikbaar kunnen worden gesteld:

- *In de oorden niet aanwezig; aan te voeren uit Helmond.*
- *De Afdeling van het Roode Kruis aldaar beschikt over eene mobiele transport-colonne van + 30 man met compleete uitrusting, voorzien van brancards en rijwielbrancard Simplex.*
- *Voor hulp in de nabijheid van Helmond is een motorbrancard beschikbaar (is motorrijwiel met als zijspan een brancard).*
- *Auto's tot ziekenvervoer in te richten en rijtuigen op veeren in voldoende aantal aanwezig*

Afb. 6. St. Anthoniusgasthuis aan de Molenstraat rond 1910. (ansichtkaart particuliere collectie)

Opnamestellingen (afb. 1)

De vijand kan de Nederlandse soldaten wel eens op de vlucht doen slaan en hen achtervolgen. Het is goed om dan te weten welke terugtochtwegen het beste naar de dan door de Nederlanders in te nemen opnamestellingen leiden.

De weg Helmond- Deurne is ongeschikt vanwege de richting én, omdat er in de omgeving geen geschikte stelling is in te nemen. De groep Helmond kan terugtrekken via de weg Helmond-Bakel. Die weg voert de soldaten naar de opnamestelling op een terrein ten noordoosten van de Aa. De artillerieopstellingen komen noordelijk van het Mathijseind en op Hilakker. *Het terrein ten zuiden van Mathijseind en ten noorden van den kunstweg is aanvankelijk laag en bedekt, voornamelijk in een strook van + 200 M. breed en aan dien weg grenzende; het daar aanwezige hout is echter alleen opslag van elzen- en wilgenhout langs de slootjes en de perceelen en kan gemakkelijk worden opgeruimd. Daarna wordt het terrein ten noorden van den kunstweg geheel open met zeer flauwe helling.*

Wat HILAKKER betreft, zoo is aldaar een zeer goede gelegenheid om artillerievuur te brengen op de BAKELSCHE BRUG en de onmiddellijk daarachter gelegen lage terreinen. Het terrein tusschen HILAKKER en den kunstweg BAKEL-HELMOND ter hoogte van de BAKELSCHE BRUG is echter zeer bedekt, zoodat alleen door het verrichten van zeer uitgebreide opruiming en een behoorlijk schootsveld in het onmiddellijk voorgelegen terrein kan worden verkregen.

Net als voor de groep Gemert is ook hier onenigheid tussen verkennend officier en rapporteur over de opstelling van de infanterie. Vanwege de overvloedige

begroeiing vond de eerste dat daar geen infanterie moest komen. Het was beter die te plaatsen ten noorden van de weg Bakelse Brug-Bakel bij het Muizenhol en bij het Mathijseind. De rapporteur geeft de voorkeur aan het lage terrein achter de Aa, omdat die al een belangrijke natuurlijke hindernis vormt. Aan weerszijden van de weg Helmond-Bakel moesten opstellingen komen voor twee bataljons. En bij het Mathijseind en op de Hilakker komen twee opstellingen voor 8cm-geschut. Het open terrein bij Mathijseind en Hilakker ligt in de rug van de infanteriestelling. Verplaatsingen hoeven niet over dat hogere open terrein te gaan. Die kunnen westelijk en oostelijk van Mathijseind en Hilakker gaan, of tussen beide door.¹⁵

HET VERDEDIGINGSPLAN VOOR HELMOND

Hout weg, gebouwen blijven

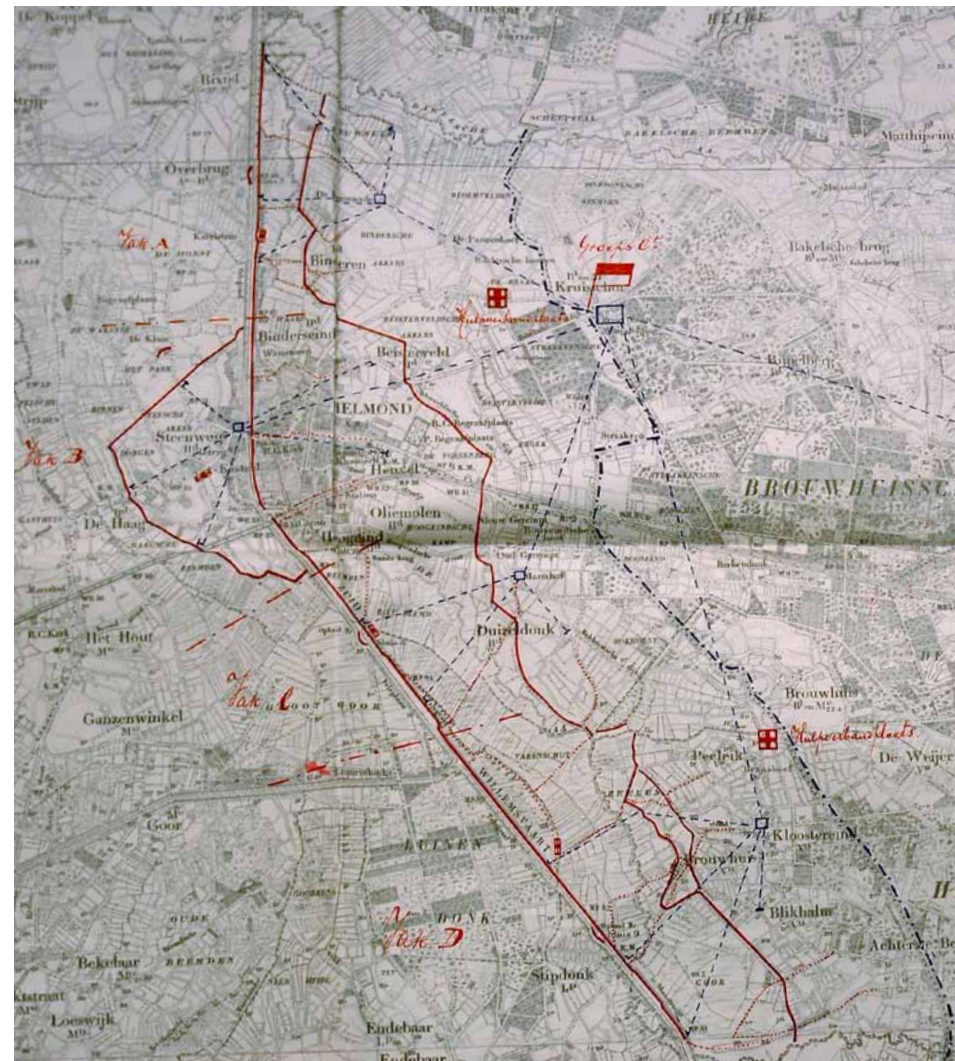
Voor Helmond rapporteert luitenant-kolonel J. van der Grinten op 6 september 1917 over de verkenning aan zijn opdrachtgever, de Commandant van het Veldleger. Van der Grinten zelf is Commandant van de 1^e Afdeling van het 1^e Regiment Veld Artillerie.¹⁶ Enkele weken eerder had hij de opdracht tot verkenning gekregen.

Alles wat een goede verdediging belemmerde – indien nodig ook woningen en andere gebouwen –, moest opgeruimd worden. In tegenstelling tot in Aarle-Rixtel¹⁷ hoefden in Helmond geen huizen plat. In een strook van 200 meter breed vóór de stelling Helmond behoorde enkel al het onderhout opgeruimd te worden. *Het algemeen karakter van het terrein vóór de stelling is zeer bedekt,*

*doch de beplanting bestaat als regel uit licht hout, zoodat door het dunnen van het onderhout voldoende schootsveld zal worden verkregen. Waar zich vaste gebouwen (huizen, fabrieken enz.) binnen de strook van 200 M. bevinden, worden deze niet opgeruimd, aangezien deze gebouwen steeds voldoende te flankeren zijn.*¹⁸

Vier vakken van de Eeuwsels tot d'n Blikhalm¹⁹

Van der Grinten dacht dat het strategisch het beste was om de manschappen over de stelling Helmond in 4 vakken in te delen. De vakken A en D werden bemand met elk 1 bataljon infanterie, vak B met anderhalf bataljon en vak C

Afb. 7. De inrichting van de stelling Helmond met loopgraven, telefoonlijnen, verplaatsingswegen en Eerste-Hulpkasten. Van noord naar zuid is de stelling verdeeld in de vakken A, B, C en D.²⁰

met twee compagnieën. En in Deurne zouden nog twee bataljons in reserve komen. Die zijn bedoeld voor de aflossing van de bezetting in vak B, dat van de stad, en wel om de zes dagen. Ook wordt een compagnie wielrijders ingezet. Zij hebben tot taak om vooruit te gaan naar Veldhoven om een strook te verkennen die loopt tussen de lijnen van paal 89 aan het kanaal tot *Middel-Beers* en van paal 84 tot Riethoven.

Door de beschrijving van de *dienstregeling in de vakken* en de daarbij horende kaart wordt duidelijk waar de verdediging van Helmond gedacht was. De stelling kent drie linies, die op elkaar aansluitend door elk vak lopen. Allereerst de frontlinie met gevechtloopgraven (— afb. 7) op de oostelijke oever van de Zuid-Willemsvaart, die bij de stad en bij Brouwhuis een dubbele linie kennen. De voorste linie bij de stad ligt westelijk van het kanaal. Verder oostelijk van de eerste loopt een tweede linie, die voornamelijk landschappelijke lijnen volgt en daardoor niet zo rechtlijnig is als de Zuid-Willemsvaartlinie. Als derde is op ongeveer 1.500 meter oostelijk van de loopgraven bij het kanaal een doorlopende verdedigingslijn (— · — afb. 7) gedacht. Die tweede en derde linie bestaan in eerste instantie niet uit loopgraven. Daar hoeft niet gegraven of grond opgeworpen te worden.

Vak A in Helmond en Aarle-Rixtel

Vak A is het noordelijke gedeelte van de stelling Helmond, boven paal 87 bij De Waard, met De Eeuwsels, Binderen en De Braak. Een gedeelte tussen de

Afb. 8. Wielrijder in het Nederlandse leger rond 1910. (foto Wikipedia)

Zuid-Willemsvaart en de Aa hoort tot de gemeente Aarle-Rixtel. Ter hoogte van de Schaapsbrug over de Aa bij paal 89 sluit het vak aan bij de groep Gemert. In vak A komen drie compagnieën te liggen in de *Eeuwsels*, de *Kemenade* en de *Pannenhoef*.

Dicht bij het kanaal zijn op de oostelijke oever de voorste gevechtloopgraven gedacht met één compagnie. Oostelijk van de Aa komt de volgende verdedigingslijn. De soldaten kunnen via de colonnetoegangswegen (· · · · ·) het beste de loopgravenlinie bereiken. Los van de voorste loopgravenlinie bevindt zich in de ogen van de verkenners aan de overzijde van het kanaal bij sluis 7 de vooruitgeschoven post (⊙). Wachten en luisterposten bewaken

Afb. 9. Vak A van de stelling Helmond.²¹

de invalswegen aan de westzijde van het kanaal. Om de 24 uren moet het voorpostdetachment afgelost worden.²² Bij noodzaak terugtrekken kunnen de soldaten via de sluisovergangen zich aansluiten bij de manschappen in de loopgraven, maar supervisor kolonel Van der Hoog is het niet eens met vooruitgeschoven posten op de westzijde van de Zuid-Willemsvaart. Tegenover Karelstein komt aan de oostzijde van het kanaal de Eerste-Hulp post (⊕). Vanaf de centrale van de post van de groepscommandant op Kruisschot (⊠) gaat een telefoonlijn (---) het vak in en die vertakt zich bij De Kemenade in drie lijnen naar de voorste gevechtloopgraven en een lijn naar De Eeuwsels.

Vak B met de stad

Zuidelijk van vak A ligt vak B, dat het centrum van Helmond verdedigde en daardoor zes compagnieën kreeg toebedeeld. Twee in de voorste loopgraaf als voorpostdetachment. Ook hier waren vooruitgeschoven wachten en luister-

posten en moest aflossing na een etmaal plaatsvinden. De scheidingslijn van de bewakingsvakken waren de *landweg* bij de *IJzergieterij*, de *Steenweg* en de *Warande* (inbegrepen bij het *N comp^{ies} vak*). De vier achterhoede-compagnieën zouden ondergebracht worden in de *oostelijke uitlopers van Helmond*.²⁴

De gehele bebouwde kern van Helmond in 1917 ligt in vak B. Er zijn twee loopgravenlinies. De ene is de voortzetting van de linie op de oostelijke oever van de Zuid-Willemsvaart in vak A en loopt van paal 87 bij De Waard tot paal 85 bij de Hoogeindsche Beemden. Dat zijn ook het begin- en eindpunt van de voorste gevechtloopgravenlinie ten westen van de Zuid-Willemsvaart. Die heeft haar meest vooruitgeschoven punt bij De Haag, het huidige kruispunt Mierloseweg + 3^e Haagstraat + Binnendongenstraat. Iets westelijk van deze loopgravenlinie vormen de Haagsche Loop en de Goorloop een

eerdere, natuurlijke hindernis voor vijandelijke troepen. De Warande ligt buiten de stelling en, omdat zich aan die kant toch wel een aantal wegen bevinden, moet bij het begin van de Aarle-Rixtelseweg (ter hoogte van het huidige Jan Visserpark) een vooruitgeschoven post worden ingericht. De Eerste-Hulppost komt aan de Mierloseweg tussen de 1^e Haagstraat en de Eikendreef. De oostelijke linie in dit vak sluit in het noorden onder Binderen aan bij de linie in vak A. Door de Beisterveldsche Akkers zal deze linie richting Beisterveld lopen om parallel aan de Beisterveldsche straat achter de begraafplaatsen in de Molenstraat door naar De Vossenbergh bij de Broekdijk te gaan. Daarna gaat de linie in zuidelijke richting het spoor over richting Gerempt en Duizeldonk in vak C. Ook al kent dit vak een dicht wegen- en padennet, toch worden enkele colonnetoegangswegen aangegeven, die volgens de verkenners de voorkeur verdienen. Ook in dit vak kan met de commandoplaats op Kruisschot via telefoons gecommuniceerd worden.

Afb. 10. Vak B van de stelling Helmond.²³

Vanaf het knooppunt aan de Steenweg gaan drie lijnen naar Aarle-Rixtelseweg, de Mierloseweg en de spoorlijn aan de frontlinie. Eén gaat naar het Beisterveld en de vijfde naar de Molenstraat.

Vak C rond Mariahof op Duizeldonk

In vak C wordt de anderhalve compagnie in het *Oud Gerempt* [Gerempt] en *Duizeldonk* gelegerd. Het vak ligt aan de zuidkant van Helmond op gemeentelijk grondgebied en ook op het grondgebied van de in 1917 zelfstandige gemeenten Mierlo en Lierop. Het Helmondse betreft een smalle strook tussen de Aa en het kanaal vanaf sluis 8. Bij die sluis op Mierlo's grondgebied is, net als bij sluis 7 in vak A aan de westzijde van het kanaal, de vooruitgeschoven post geprojecteerd met bij de invalswegen wachten en luisterposten. En op gelijke hoogte aan de oostzijde de Eerste-Hulppost. Ook hier zijn bij de Zuid-Willemsvaart loopgraven met twee *Sectiën in de voorste loopgraaf*.²⁶ Die voorste loopgravenlinie loopt vanuit vak B bij paal 85 aan de

Afb. 11. Vak C van de stelling Helmond.²⁵

oostelijke kanaaldijk over Helmonds grondgebied en gaat vanaf sluis 8 over Mierlose grond naar vak D. Even ten noorden van het Eindhovens Kanaal is de scheiding tussen de vakken C en D. De tweede linie komt bij de spoorlijn uit vak B, snijdt door de Hoogeindsche Kamp,

houdt de woningen van buurtschap het Oud Gerempt achter zich en gaat zuidwaarts op de scheiding van de weilanden en hoge akkers op Duizeldonk. Daar bij de Mariahof op Duizeldonk (ter hoogte van nu de kruising Vlierdensedijk + Duizeldonksestraat) splitst zich de

Afb. 12. Het Gerempt in de jaren zestig van de vorige eeuw. (foto Pierre van de Meulenhof)

telefoonlijn vanaf Kruisschot, het commandocentrum, naar de voorste loopgraven bij sluis 8 en paal 84. Een derde ging naar het buurtschap Duizeldonk. Voor dit vak met veel zompige beemden langs de Aa was het aanduiden van de colonnetoegangswegen een noodzaak.

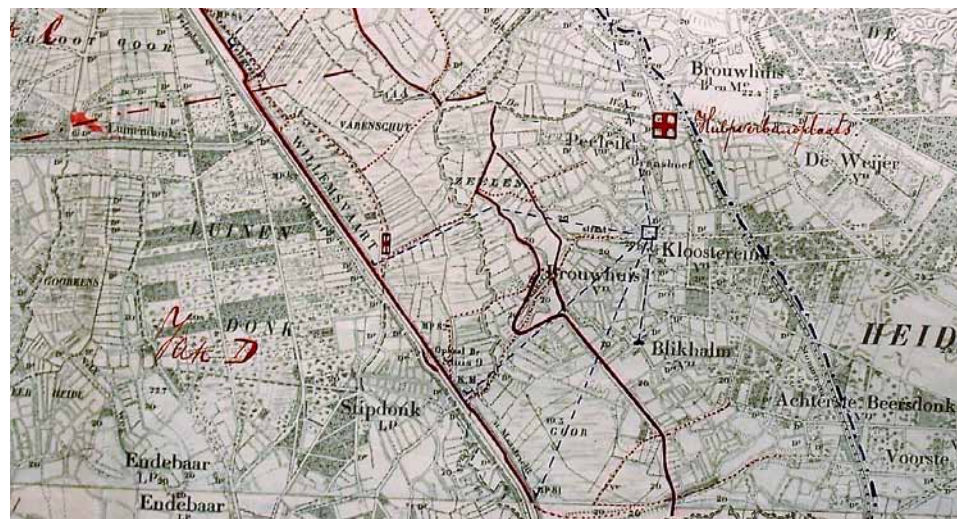
Vak D rondom Brouwhuis

Het bataljon voor vak D kwam in Brouwhuis te liggen. Drie compagnieën in *Peeleik*, *Kloostereind* en *Blikhalm* en één compagnie weer *in de voorste loopgraaf*. Wachten, luisterposten en aflossing zoals in de andere vakken.²⁷ Slechts een klein stukje van vak D lag in Helmond; het zuidelijke puntje van het akker-complex van Duizeldonk. Vak D lag het meest op het grondgebied van vier andere gemeenten, grondgebied dat sinds 1968 tot Helmond is gaan behoren. Het grootste deel besloeg grondgebied van de toen zelfstandige gemeente Vlierden (Brouwhuis, Peeleik, De Weijer, Kloostereind, Blikhalm en Achterste Beersdonk). Het noordelijke deel van Brouwhuis²⁸ hoorde bij de gemeente Bakel en Milheeze c.a.. En de strook aan de oostelijke kanaaloever was Mierlo's en Lierops, tot en met sluis 9. Dit vak eindigt bij waar de stelling van de groep Asten begint, de Astense Aa en paal 81 aan de Zuid-Willemsvaart. Tot daar loopt de voorste loopgravenlinie. De vooruitge-

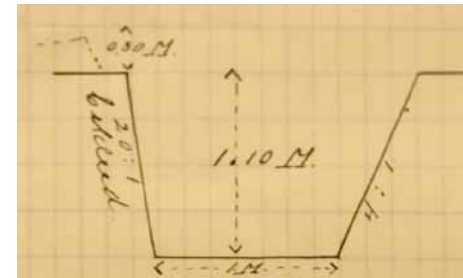
schoven post van dit vak is ook weer aan de westzijde van het kanaal, bij de brug van sluis 9 op Stipdonk. Noordelijker, ongeveer in het midden van de loopgravenlinie bij een boerderij (ter hoogte van nu de Rochadeweg), wordt de Eerste-Hulppost gevestigd. Vanwege de grote afstand tot Kruisschot, zal op Brouwhuis ook een Hulpverbandplaats komen. De tweede linie gaat van de Duizeldonkse akkers waterloop De Weijer over en dan richting Brouwhuis tot aan de Astense Aa. Opvallend is dat het ten westen van het zuidelijke Brouwhuis een dubbele linie is. Van commandopost Kruisschot gaat de telefoonlijn naar Kloostereind en vertakt zich vandaar naar de linies, onder andere naar de Eerste-Hulppost.

DE INRICHTING VAN DE STELLING HELMOND IN VIER DAGEN³⁰

De verkenner komt via zijn berekeningen tot de conclusie dat de loopgraven en schuilplaatsen in ongeveer drie dagen aangelegd kunnen worden. Hiermee zijn 144.000 manuren gemoeid, want

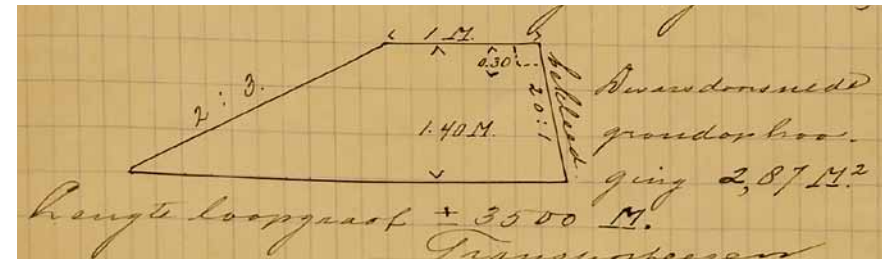

Afb. 13. Vak D van de stelling Helmond.²⁹

Afb. 14a

Type 'loopgraaf Zuid-Willemsvaart' (a) en type 'overige loopgraven', een traverse (b).

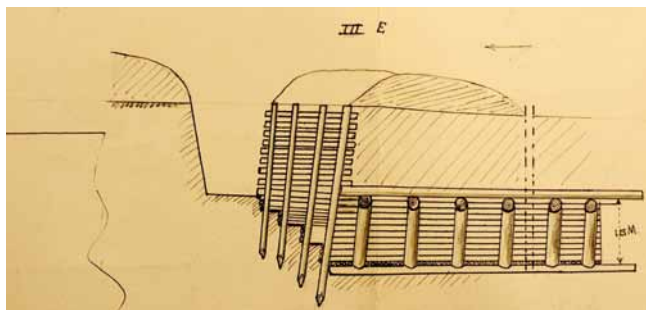
Afb. 14b

hij rekt op een inzet van ongeveer 6.000 man die ieder acht uur per dag werken. Een vierde dag is nodig voor *het kappen van dun hout en het opkappen van het onderhout van hoge boomen* voor een vrij schootsveld op het voorterrein.

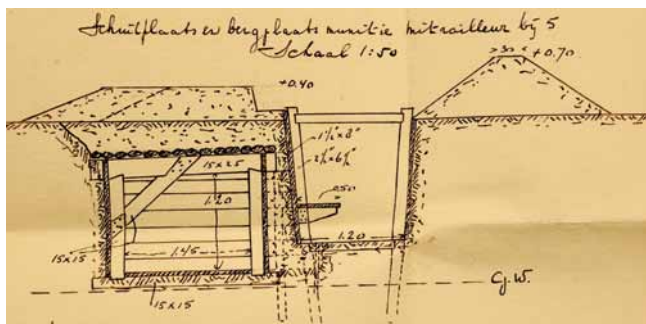
De loopgravenlinies krijgen niet dezelfde loopgraven. De frontlinie aan de Zuid-Willemsvaart met een lengte van acht kilometer krijgt echt gegraven loopgraven, door de verkenner als type genoemd naar het kanaal (afb. 14a). Er moet gegraven worden tot een diepte van 1 meter en 10 centimeter. Een grondverzet van 11.200 m³. Een deel van de uit te graven grond gaat als verhogingslaag (*travers*) van 30 centimeter op de rand van de loopgraaf aan de kanaalzijde. De diepte van 1 meter 40 is voldoende voor bescherming en voor de schiethouding. Tegen afbrokkeling wordt de borstwering bekleed (afb. 15a), waarvoor 8.800 m² hout nodig is. Over deze linie verdeeld zijn bij de loopgraven 40 schuilplaatsen

(afb. 15b) voorzien, waarvoor nog eens 760 m³ grond moet worden uitgegraven. Het leger beschikt standaard over 10 meter lange geraamten voor die schuilplaatsen. 840 m² hout voor de bekleding en nog eens 1200 m² voor de 'daken' van de geraamten dienen daarmee naar Helmond te komen. Bij de loopgraven langs het kanaal door de stad komen geen schuilplaatsen, die zijn nodig bij de linie ten westen van de Zuid-Willemsvaart.

De loopgravenlinie om de westzijde van de stad is ongeveer 3½ km lang, maar hier is het niet de bedoeling dat gegraven wordt, hoogstens zo min mogelijk. Bij deze 'graaf' gaat het om een beklede ophoging, een travers van 1 meter en 40 centimeter (afb. 14b). Ook hier komen dezelfde schuilplaatsen als aan de Zuid-Willemsvaart, 32 in totaal. Bij anderhalve kilometer voor die vooruitgeschoven loopgraven wordt een 2 meter brede draadversperring aan palen geplaatst

Afb. 15a. Voorbeeld van de bekleding van een loopgraaf.

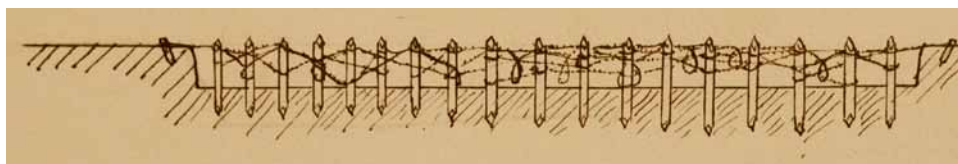

Afb. 15b. Voorbeeld van de bekleding van een schuilplaats.³¹

(afb. 16). Prikkelraad was pas enkele decennia voor WO I op de markt en legers gebruikten het in de 'Groote oorlog' voor het eerst op grote schaal. Om de doorgang van de kruisende wegen flexibel te houden, worden daar Friese ruiters neergezet. Ook over de spoorlijn.³²

Voor de inrichting van de stelling Helmond zou in totaal aan materialen nodig zijn:

- 7 bruggen Lang 8 M. B[reed] 2 M.;
- 114 geraamten voor schuilplaatsen enz.;
- 20.666 M² bekleding voor borstweringen en zijbekleding van schuilplaatsen;

Afb. 16. Voorbeeld van een draadversperring met palen.³³

- 2.181 M² bovenbekleding van schuilplaatsen;
- 15.000 M. IJzerdraad voor versperringen;
- 1.200 Palen voor ijzerdraadversperringen.

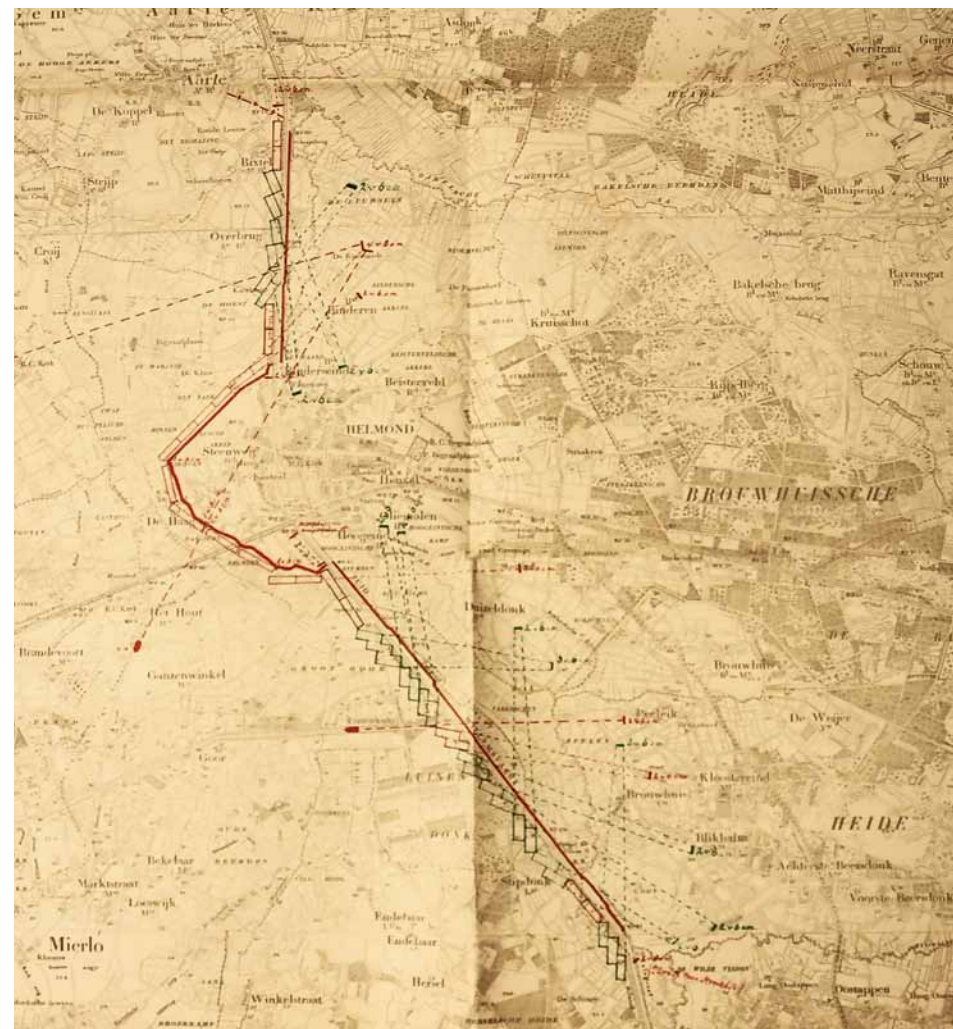
De bruggen werden bij de stelling opgeslagen en konden, als dat vereist was, opgehaald worden en over een water gelegd worden.

HELLEVUURMONDEN IN EN BIJ HELMOND

De vijand kon rekenen op dodelijke 'hellevuur' bij nadering van de Zuid-Willemsvaart. Kanonnen en mitrailleurs zouden als vuurmonden verspreid over

de stelling Helmond een strategische plaats krijgen. Voor schuilplaatsen van de artilleristen en munitiebergplaatsen moesten ook geraamten worden aange-rukt en bekleed. Twaalf schuilplaatsen bij de mitrailleurs en dertig bij de kanonnen. Voor de emplacements ten behoeve van de kanonnen moest de schop ook weer in de grond, zij het dat het maar om het verzetten van 504 m³ grond gaat.³⁴

Kanonnen voor 6 cm- en 8 cm-granaten zouden naar de stelling Helmond komen. Gekozen is voor een verhouding van één 8cm-kanon op twee 6cm-kanonnen. Dit betekent voor de groep Helmond vier batterijen van 6cm en twee van 8cm. Drie batterijen van 8cm behoren tot de Sectorreserve.³⁶ Afbeelding 17 toont, dat op de Kemenaden ten noorden van Binderen vier van de

Afb. 17. De opstelling van de 6cm- en 8cm-kanonnen en hun schootsvelden in de stelling Helmond.³⁵

zwaarste kanonnen geplaatst zullen worden, gericht op Stiphout en Mierlo-Hout. Helemaal in het zuiden van de stelling bij de Astense Aa wijzen twee 8cm-kanonnen richting Moosdijk op zo'n 200 meter van daar. De lichtere kanonnen staan op enige afstand achter de voorste loopgravenlinie. Afhankelijk van het schootsveld dat ze moeten bestrijken gaat het in de meeste gevallen om een opstelling van twee vuurmonden, zoals in de stad bij de watertoren en op het Binderseind. Die bij Peeleik zijn gericht op het Eindhovens Kanaal. De verkenners schatten in dat bij Duizeldonk en tussen Peeleik en Brouwhuis drie lichtere kanonnen nodig zijn. In de westelijke stelling is op enkele plekken meteen achter de linie één licht kanon voldoende.

Zoals gezegd, moesten er schuilplaatsen voor soldaten en munitie voor twaalf mitrailleurstellingen komen. Er is echter nog een dertiende voorzien, maar daar was een schuilplaats niet mogelijk. Het betreft namelijk een plek op de spoorlijn meteen achter de westelijke verdedigingslinie in Helmond. Friese ruiters blokkeren daar de doorgang via de spoorlijn (afb. 18). Vak B beschikte over de meeste mitrailleurs. Met die op de spoor-

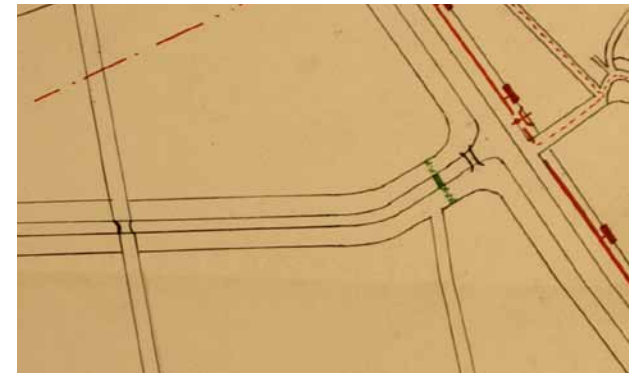

Afb. 18. Mitrailleurpost en Friese ruiters bij de westelijke loopgravenlinie in Helmond.³⁷ Van links naar rechts loopt de spoorlijn en van onder naar boven de Zuid-Willemsvaart.

lijn in totaal vijf: bij de vooruitgeschoven post aan de Warande en voorts direct bij de verdedigingslinie bij de Aarle-Rixtelseweg, bij de Warandelaan en bij de hoek Mierloseweg + 3^e Haagstraat.³⁸ In het noordelijke vak A kwamen twee mitrailleurposten: bij de Eerste-Hulpposten zuiden van sluis 7 en tussen de Zuid-Willemsvaart en de Aa bij de scheiding van de vakken A en B.⁴⁰ Ook vak C kreeg er twee: bij de vooruitgeschoven post bij sluis 8 en bij de knik in de weg even ten zuiden van die sluis.⁴¹ Het zuidelijke vak D kende vier mitrailleurposten, alle direct bij de loopgravenstelling: ten zuiden van de Eerste-Hulppost, bij de molen van Stipdonk en bij de knik van de weg bij paal 81.⁴² De vierde mitrailleur zou tegenover het begin van het Eindhovens Kanaal staan. Een in dat kanaal gelegde drijfboom moest de doorvaart naar de Zuid-Willemsvaart voorkomen. Ook hier versperden Friese ruiters ter hoogte van de drijfboom de doorgang via de paden langs het kanaal (afb. 19).⁴³

Tot slot

De beste oorlog is géén oorlog. Gelukkig hoefde de stelling Helmond niet ingericht te worden en ontstond hier geen slagveld met duizenden doden en

Afb. 19. De kaart laat het punt zien waar het Eindhovens kanaal uitmondt in de Zuid-Willemsvaart. In het Eindhovens kanaal is een drijfboom aangegeven met de Friese ruiters op de kanaaldijken en er tegenover achter de Zuid-Willemsvaart de mitrailleuropstelling.³⁹

Afb. 20. Een Friese ruiter of Spaanse ruiter is een sinds de middeleeuwen gebruikte, verplaatsbare militaire hindernis. (foto Wikipedia)

vermisten. Er resten in en om Helmond geen loopgraven, schuilplaatsen en militaire begraafplaatsen uit de Eerste Wereldoorlog, zoals op de Belgische 'slachtvelden'. Geen conflictarcheologie en oorlogstoerisme rond WO I in Helmond. Archeologen kunnen geen Eerste-Wereldoorlogssporen bovenhalen en de VVV kan geen trips en evenementen naar de stelling Helmond organiseren, zoals in België op de *Flanders Fields*. De Helmonders, erg nieuwsgierig van aard, konden in 1917 niet massaal naar 'de knaal' om te kijken hoe 6.000 Nederlandse soldaten daar druk waren met het graven van loopgraven, bouwen van schuilplaatsen en plaatsen van tientallen kanonnen en mitrailleurs. Moeten we dat erg vinden? Nee, een Helmond en wereld zonder oorlog is het beste en ook het meest interessant.

Noten:

- 1 In januari 2014 is Hans van de Laarschot gestart met het project Peel. In de archieven bij het Nationaal Archief in Den Haag bevindt zich onnoemelijk veel informatie over de Peel. Die wordt gefotografeerd en digitaal mee teruggenomen naar de Peel. Maandelijks wordt een portie daarvan bewerkt en voor iedereen vrij beschikbaar gesteld in Peelbronnen op de website www.oorlog-depeel.nl, waarop binnenkort ook alle authentieke stukken over de militaire verkenningen van de stelling Helmond in 1917 geplaatst zullen worden. In Peelbronnen staan ook diverse verslagen over de Duitse inval in mei 1940 betreffende Helmond.
- 2 Zie www.oorlog-depeel.nl > *Peelrapporten* > *Peelrapport 1912*.
- 3 Nationaal Archief, Den Haag, Hoofdkwartier Veldleger, nummer toegang 2.13.16, inventarisnummer 256. Bijlage bij brief d.d. 06-08-1917.
- 4 Op de topografische kaarten, gebruikt door de verkenners, zijn langs de Zuid-Willemsvaart met de letters *MP* mijlpalen weergegeven. Elke mijlpaal heeft zijn eigen nummer, aflopend naar het zuiden. Zie afbeeldingen 3 t/m 7.
- 5 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 256. Brief d.d. 06-08-1917.
- 6 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 256. Brief d.d. 12-09-1917.
- 7 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 256. Bijlage III bij het rapport over de noordelijke sector.

- 8 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 256. *Rapport, betreffende eene terreinverkenning ... van de noordelijke sector, opgesteld door kolonel M.C. van der Hoog, 31-08-1917, p. 1-4.*
- 9 Zie noot 8, p. 6-7.
- 10 Zie noot 8, p. 8.
- 11 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 256. Bijlage I bij het rapport over de noordelijke sector.
- 12 Zie noot 8, p. 9-10.
- 13 Zie noot 8, p. 10-12.
- 14 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 256. Bijlage II bij het rapport over de noordelijke sector. *Gegevens betreffende de Geneeskundige dienst.*
- 15 Zie noot 8, p.12-15 en 17.
- 16 Nationaal Archief, Den Haag, Hoofdkwartier Veldleger, nummer toegang 2.13.16, inventarisnummer 257. Brief d.d. 06-09-1917.
- 17 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 256. Rapport Groep Gemert, 1917.
- 18 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. *Toelichting gevoegd bij de schetsen ... van de Groep Helmond.*
- 19 Zie noot 18 en topografische kaart 650 *Beek en Donk* met de stelling Helmond (afb. 7).
- 20 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Detail van de topografische kaart 650 *Beek en Donk* met de stelling Helmond.
- 21 Zie noot 20.
- 22 Zie noot 18.
- 23 Zie noot 20.
- 24 Zie noot 18.
- 25 Zie noot 20.
- 26 Zie noot 18.
- 27 Zie noot 20.
- 28 Op de topografische kaart is het zuidelijke Brouwhuis aangeduid met de toevoeging V^d van Vlierden en het noordelijke Brouwhuis, de bewoningskern, met B^e en M^e van Bakel en Milheeze.
- 29 Zie noot 20.
- 30 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. *Bijlage behoorende bij Toelichtingen gevoegd bij de schetsen ... van de Groep Helmond.*
- 31 Nationaal Archief, Den Haag, Hoofdkwartier Veldleger, nummer toegang 2.13.16, inventarisnummer 259. Bijlage bij het verkenning-rapport van de groep Kessel, 1917.

Afb. 21. Prent van Jan Sluijters in 'De Nieuwe Amsterdammer', 14 augustus 1915 (foto www.ohn.nl)

- 32 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 257. Handgetekende kaart II Groep Helmond.
- 33 Zie noot 31.
- 34 Zie noot 30.
- 35 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Topografische kaart 650 *Plan van opstelling der artillerie* Groep Helmond.
- 36 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 256. Bijlage IV bij het rapport over de noordelijke sector, p. 1 en 2.
- 37 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Detail handgetekende kaart II Groep Helmond.
- 38 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 257. Handgetekende kaart II Groep Helmond.
- 39 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Detail handgetekende kaart V Groep Helmond.
- 40 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv. nr. 257. Handgetekende kaart I Groep Helmond.
- 41 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Handgetekende kaart II Groep Helmond.
- 42 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Handgetekende kaart IV Groep Helmond.
- 43 NL-HaNA, Hoofdkwartier Veldleger, 2.13.16, inv.nr. 257. Handgetekende kaart V Groep Helmond.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
BROECKX MAKELAARS
COENEN
DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORG HUIS MET DE LUTS
KAPSALON ARNO OBERENDORFF
KUIJPERS INSTALLATIES
LAUMÉ MEDIA PARTNERS
LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE
NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
PIET ANDRIESEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL
RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WIJNHUIS HELMONT
VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG